

Principles of Scientific Interpretation of the Medical Verses of the Quran

Saied Soleymani^{1*}, Nasrolah Fatemi-Amin²

1- Religion and Health Studies Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

2- Ayatollah Jalali Khomeini Seminary, Tehran, Iran.

*Correspondence should be addressed to Mr. Saied Soleymani; Email: saied.soleymani.98@gmail.com

Article Info

Received: Oct 30, 2022

Received in revised form:
Jan 18, 2023

Accepted: Feb 21, 2023

Available Online: Jun 22, 2023

Keywords:

Empirical sciences
Medical verses
Scientific miracle
Scientific interpretation

Sometimes, interdisciplinary subjects in the Quran and empirical sciences with a history of one thousand years are referred to as scientific interpretations or commentaries (1). This form of interpretation of the Quran is at the center of a triangle with the angles of interpretation, Quran's scientific miracle, and empirical sciences and is influenced by these three. Scientific interpretation of the Quran in the context of history has been approved and criticized by the commentators of the Quran. Some consider scientific interpretation as a philosophical one while in the medical discussions, medical issues are considered as opposed to the rational sciences like Philosophy and sometimes a scientific interpretation is defined in such a way that does not include all these forms or kinds of methods. However, it seems that a general definition of the scientific interpretation of the Quranic verses includes 'extracting sciences from the Quran', 'imposing scientific findings on the Quran' and 'using science for better understanding of the Quranic verses' (2).

In this writing, given the direction and limitations of the topic, the purpose is to use empirical sciences as a means of interpretation and explanation of the scientific references of the Quran observing the principles and rules of scientific interpretation of the medical verses of the Quran with no extremist attempt to draw science out of the Quran or impose scientific issues on the Quran.

Allameh Majlesi writes in this regard: "Medical principles are valid as long as they do not violate the monotheistic principles" (5); despite that, some have moved toward extremism and self-interpretation of the medical verses of the Quran because in some cases the principles and rules related to this form of interpretation have not been properly explained to them. Nevertheless, scientific interpretation of the Quran has different forms; some are principled and some involve extremism. Among the ones who have been committed to a principled interpretation of the Quranic verses and used empirical sciences for better explanation of the Quranic verses are Allameh Tabatabaei, Ayatollah Makarem Shirazi, Ayatollah Mohammad Hadi Marefat, and Ayatollah Sobhani.

 <https://doi.org/10.22037/jrrh.v9i2.39859>

Extraction of all sciences including the medical sciences from the Quran and adapting or imposing the scientific theories on the Quranic verses are considered as the extremist views. Those who hold these two views use the superficial meanings of the Quran and, finally, draw a self-willed interpretation of the Quran. For example, they have extracted medicine from the verse "Who, when I am sick, heals me" (6)r

Scientific interpretation of the medical verses of the Quran involves a particular set of interpretation principles as follows.

1) The presumption of 'uncertainty of some empirical sciences': Scientific interpretations must be drawn based on the empirical sciences that are absolute or definite. Some empirical sciences including the pandemics have become absolute and definite (7). But there are still some theories that involve suspicion and assumptions and it is not acceptable to use hypothetical theories in scientific interpretation of the verses because they are likely to change and cannot be a valid basis for scientific interpretation of the Quran; however, as a solution it can be stated that hypothetical theories are acceptable as probabilities. For instance, it is stated that a verse probably refers to a certain scientific issue.

2) Empirical sciences are accepted as a means of understanding and interpreting the medical-scientific references of the Quran; there are more than 750 verses in the Quran that have a scientific content or are related to nature, human being, etc., which the empirical sciences can help to understand (8).

3) Not all empirical sciences can be drawn from the Quranic verses because the verse "And We will bring you, [O Muhammad], as a witness over your nation. And we have sent down to you the Book as clarification for all things and as guidance and mercy and good

tidings for the Muslims" implies that everything has been stated in the Quran about guiding human. On the other hand, drawing scientific implications from the Quran must be based on a scientific and systematic approach so that it does not lead to self-willed interpretation of the verses. A clear manifestation of self-willed interpretation that causes imposition of ideas on the Quran is that it is stated that the objective and supernatural facts are related to tangible issues; For example, when we say by the angels that take human lives, the Quran means the very diseases that cause human death. Another example of self-willed interpretation is that by accepting the Darwinian theory of evolution, any verse that apparently supports the theory of evolution is included and those apparently opposed to it are interpreted by adapting these verses to this theory.

4) There is no conflict between the Quran and the definite sciences because the former states the facts and science is to discover the facts. On the other hand, the Quran has asked human to increase his/her knowledge and awareness and the focus of the first verses revealed to the Prophet (pbuh) were related to science (9).

5) The main goal of the Quran is to guide human toward absolute perfection as pointed out in the verse "so that you may bring people out of the darkness into light" (10).

Some commentators have referred to other criteria that are not considered as the principles of scientific interpretation of the medical verses and include general interpretation principles such as the general conditions or qualifications of the interpreter or commentator and avoiding self-willed interpretation, etc., but since they do not lie within the scope of this discussion, they were not mentioned.

مبادئ وأسس التلقي العلمي من الآيات الطبية

سعید سلیمانی^١ ، نصرالله فاطمی امین^٢

١- مركز الدراسات الدينية والصحية، جامعة الشهيد بهشتی للعلوم الطبية، طهران، ایران.

٢- مدرسة آیة الله الحلالی الخیانی، طهران، ایران.

^{*}المراسلات الموجهة إلى السيد سعید سلیمانی؛ البريد الإلكتروني: saeid.soleymani.98@gmail.com

معلومات المادة

الوصول: ١٤٤٤ ربیع الثانی

وصول النص النهائي: ٢٥ ربیع الثانی ١٤٤٤

القبول: ٣٠ ربیع الثانی ١٤٤٤

النشر الإلكتروني: ٣ ذی الحجه ١٤٤٤

الكلمات الرئيسية:

الآيات الطبية

الإعجاز العلمي

التفسير العلمي

العلوم التجريبية

قد يطلق أحياناً على البحث بين التخصصية التي تصل بين القرآن والعلوم التجريبية لها تاريخ مديد يمتد لألف عام، عنوان «التفسير العلمي» (١). فقد يقع هذا التفسير وسط رسم ثلاثي الأضلاع هي التفسير، والإعجاز العلمي للقرآن، والعلوم التجريبية، وقد تأثر منها. فقد كان التلقي العلمي من القرآن الكريم في الحقب التاريخية، موضوع اهتمام مفسري القرآن منذ القديم. ويري البعض أنَّ التفسير العلمي هو أعم وأشمل من التفسير الفلسفـي، في حين تكون البحوث الطبية التي هي جزء من العلوم التجريبية، في الطرف النقيض للعلوم العقلية مثل الفلسفة. والتفسير العلمي الذي يُقدم بطريقة لا تشمل الأنواع المختلفة من المنهجيات التفسيرية. ومع ذلك يبدو ثمة تفسير أعم وأشمل من التفسير العلمي للآيات، يشتمل على ثلاثة أنواع من التفاسير وهي «استخراج العلوم من القرآن»، و«إسقاط القضايا العلمية على القرآن وإيعازها إليه»، و«توظيف العلم في فهم الآيات» (٢).

وفي هذه المقالة ونظراً لقيود والمحدوديات وبناء على موضوع البحث، نسعى لتفسير الآيات بناء على مصادر العلوم التجريبية البسيطة كآلية لتفسير الآيات العلمية والإشارة إلى إشارات القرآن إلى هذه العلوم. كما قد حاولنا مراعاة الأصول والقوانين العلمية خلال استخراج الآيات الطبية وتحاشينا التطرف في إيعاز بعض العلوم إلى القرآن الكريم وإنساقها إلى الآيات الكريمة.

فقد شهد تاريخ تفسير القرآن عظماء مثل بوعلی، والغزالی، وفخر الرازی، وابن أبي الفضل المرسی، والزرکشی، والسبوطي، والعلامة المخلصی، والملا صدراء الشیرازی وغيرهم الذين كانوا من أساطين التفسير العلمي للقرآن الكريم (٣). لكن منذ القرن الثامن عشر الميلادي وما بعده شهد العالم صراعاً معرفياً بين العلم والدين في أوروبا والعالم المسيحي. بينما شهد العالم الإسلامي مزيداً من الإهتمام بالتفسير العلمي للقرآن الكريم (٤). ومن وجہ نظر إسلام أهل البيت لا يوجد أي تضارب أو صراع بين العلم البديهي وبين الدين بل هناك تلازم ووئام كبيرين. فلا يجد أي تعارض بين آيات القرآن والعلوم البديهية؛ بحسب يقول العالمة المخلصی (رده) حول هذا الشأن: «لطالما كانت العلوم الطبية لا تتنافى مع الأصول التوحیدية، فهي معتبرة شرعاً» (٥). ومع ذلك، ثمة أفراد انتهجوا منهج التطرف ونسبوا إلى القرآن بعض العلوم المعقدة وقدمو تفاسير غريبة من القرآن الكريم وأضروا بالآيات الطبية. لأنَّ هؤلاء لم يكونوا على بيته من قوانين العلوم الطبية والعلوم التجريبية ولا علوم التفسير. إذن، التفسير العلمي للقرآن له أنواع مختلفة ومتعلقة وبعضها منطقی ومقبول والبعض الآخر متطرف ولا يمت بالعلم والمنطق بصلة. ومن بين الذين ساروا على النهج الصحيح والوسطي في التفسير العلمي للآيات الكريمة واستخرجوا الآيات التي تشير إلى العلوم التجريبية، تحدیر الإشارة إلى العالمة الطباطبائی، وآیة الله مکارم الشیرازی، وآیة الله محمدهادی معرفت، وآیة الله سیحانی.

مثلاً لها قرائين لبيبة (غير لفظية) تشير إلى أن القرآن يحتوي على كل ما يحتاجه البشر ليهتدى إلى الصواب. ومن جهة أخرى يجب أن تكون دلالة ظاهر الآيات على العلوم التجريبية دلالة منهجة وعلمية لكي لا تخانب الصواب وتقدم تفاسير خاطئة. ومن أبرز مصاديق التفسير بالرأي التي تؤدي إلى إبعاز النظريات العلمية إلى القرآن هي التي تقول أن الخحائق العينية والميتافيزيقية تتعلق بالقضايا الحسية. كأن يقال مثلاً أن المقصود بالملائكة التي تقبض أرواح الناس هو الأمراض التي تقتل البشر. أو ذكر بعض الآيات الملائمة مع نظرية داروين وتجاهل الآيات الأخرى لإثبات إشارات القرآن إلى هذه النظرية العلمية.

٤) لا يوجد أي تبادل بين العلوم البدائية وبين القرآن الكريم. لأن القرآن ينطوي إلى الواقع ويكشف الحقائق. ومن جانب آخر، حيث القرآن الإنسان على طلب العلم في مواضع متعددة وأولى الآيات التي نزلت على الرسول الأكرم هي آيات تتعلق بالعلم (٩).

٥) الهدایة إلى مطلق الكمال هي الهدف القرآن الكريم الأساسي. لأن القرآن يقول: «كتابُ أنزلناه إليك لشُرُج الناس من الظلمات إلى النور» (١٠).

وقد ذكر بعض المفسرين معايير أخرى لكنها ليست لها صلة بأصول وقوانيين الفهم العلمي من الآيات الطبية ولا يمكن إدراجها ضمن إطار هذه الآيات المتعلقة بالعلوم الطبية. كما يجب مراعاة شروط التفسير مثل شروط المفسر، وتحاشي الإستفراد بالرأي وتقدم تفاسير غربية وغيرها من القوانين التي تحدد ملامح التفسير الصحيح. بيد أنها لا نذكرها هنا تفاديأ لإطالة الكلام، كما أنها لا تتعلق بموضوع البحث أساساً.

إن إستخراج جميع العلوم من القرآن الكريم وإبعاز العلوم التجريبية المقددة من الآيات وتطبيق النظريات العلمية على القرآن الكريم، يعتبر تطرفاً علمياً مرفوضاً جملة وتفصيلاً. فمن يؤمن بمحاتين المنهجيتين وقفوا على المعانى السطحية للآيات واكتفوا بظاهر النص وقدموا تفاسيرهم وتأويلاتهم التي لا تمت بالعلم وبالطرق العلمية بأي صلة. على سبيل المثال لا الحصر، إستخرج هؤلاء العلوم الطبية من الآيات الكريمة: «وَإِذَا مَرِضَتْ فَهُوَ يشفين» (٦).

الفهم الطبي من القرآن الكريم له قوانين وقواعد علمية خاصة بالتفسير التي سوف ننطوي إليها في السطور القادمة.

١) فرضية «قطعية بعض العلوم التجريبية»: لا غرو أن التفسير العلمي يجب تطبيقه على تلك الفئة من العلوم التي لا يختلف على قطعيتها أحد وهي بديهيّة لدى أهل العلم. بعض العلوم التجريبية مثل «الأمراض المعدية» أصبحت بديهيّة وقطعية (٧). لكن بعض النظريات بقت غير قطعية ولا تقبل الحسم. ولا يجوز تطبيق الآيات على العلوم الظنية التي لم يثبت في قطعيتها. لأن العلوم الظنية قبلة للنقد والغیر ولا يمكن بناء تفسير على أساسها وقواعدها المتغيرة. لكن يمكن القول أن النظريات الظنية قد قُبّلت باعتبارها نظريات إحتمالية ومحكمة. كأن يقال مثلاً أن هذه الآية قد تشير إلى هذا الموضوع العلمي.

٢) العلوم التجريبية بصفتها آلية لفهم وتفسير الإشارات العلمية- الطبية، قد تمّ قبولها. فقد توجد أكثر من ٧٥٠ آية في القرآن الكريم تشير إلى القضايا العلمية والطبيعية والإنسانية وغيرها وهي من شأنها أن تفتح الطريق أمام الباحثين للمزيد من البحث العلمي (٨).

٣) لا تستخدم جميع العلوم التجريبية من ظاهر الآيات. لأن آية «وَتَرَكَنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ»

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Soleymani S, Fatemi-Amin N. Principles of Scientific Interpretation of the Medical Verses of the Quran. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2023;9(2):1-6. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v9i2.39859>

اصول برداشت علمی از آیات طبی قرآن

سعید سلیمانی^۱ ، نصرالله فاطمی امین^۲

- ۱- مرکز مطالعات دین و سلامت، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.
- ۲- حوزه علمیة آیت الله جلالی خمینی، تهران، ایران.
- * مکاتبات خطاب به آفای سعید سلیمانی؛ رایانامه: saeid.soleymani.98@gmail.com

گاهی از مباحث بین‌رشته‌ای قرآن و علوم تجربی با سابقه هزارساله با عنوان «تفسیر علمی» یاد می‌شود (۱). این نوع از تفسیر قرآن در مرکز مثلثی با اصلاح تفسیر، اعجاز علمی قرآن و علوم تجربی قرار گرفته که متأثر از آنها نیز است. برداشت علمی از قرآن در بستر تاریخ موضوع تعریف و نقد بسیاری از مفسران قرآنی بوده است. برخی تفسیر علمی را اعم از تفسیر فلسفی می‌دانند در حالی که در مباحث طبی، علوم تجربی در برابر علوم عقلی مثل فلسفه قرار می‌گیرد و گاهی تعریف تفسیر علمی به گونه‌ای است که شامل همه اقسام این روش نمی‌شود. با این همه به نظر می‌رسد در تعریفی عام از تفسیر علمی آیات، گونه‌های سه‌گانه «استخراج علوم از قرآن» و «تحمیل مطالب علمی بر قرآن» و «استخدام علم در فهم بهتر آیات قرآن» را شامل می‌شود (۲).

در این نوشتار با توجه به قیود و جهت موضوع، مقصود این است که منبع علوم تجربی بدیهی به عنوان ابزاری برای تفسیر و توضیح اشارات علمی آیات به کار آید و در این بین اصول و قوانین برداشت علمی از آیات طبی قرآن رعایت گردد و هیچ گونه استخراج افراطی علوم از قرآن و تحمیل مطالب علمی بر قرآن صورت نگیرد.

کسانی مثل بوعلی، غزالی، فخر رازی، ابن ابی‌الفضل المرسی، زرکشی، سیوطی، علامه مجلسی، ملاصدراشی، شیرازی و دیگران سرآمد تفسیر علمی قرآن البته به گونه‌های مختلف آن بوده‌اند (۳)، لکن از قرن ۱۸ میلادی به بعد که تعارض علم و دین در اروپا و جهان مسیحیت مطرح شد، در جهان اسلام نیز به روش تفسیر علمی بیش از پیش بها داده شد (۴). از دیدگاه اسلام اهل بیتی بین علم بدیهی و دین سازگاری وجود دارد و آیات قرآن با علوم بدیهی جدید در تعارض نیست تا جایی که علامه مجلسی (ره) در این زمینه می‌نویسد: «مادامی که اصول پزشکی، ناقض اصول توحیدی نباشد، از نظر شرع معتبر هستند» (۵، ۶). با وجود این، برخی در این زمینه راه افراط در پیش گرفته و به تفسیر به رأی در آیات طبی قرآن دامن زده‌اند؛ زیرا در برخی موارد اصول و قوانین این نوع از تفسیر برای آنان به خوبی تبیین نشده است. با این همه، تفسیر علمی قرآن گونه‌های متعدد دارد که برخی اصولی و برخی افراطی هستند؛ از کسانی که در تفسیر خود پایبند به برداشت اصولی از آیات قرآن هستند و برای فهم و تبیین بهتر آیات قرآن از استخدام علوم تجربی بهره می‌برند می‌توان علامه طباطبائی، آیت‌الله مکارم شیرازی، آیت‌الله محمد‌هادی معرفت و آیت‌الله سبحانی را نام برد.

استخراج همه علوم از جمله علم پزشکی از آیات قرآنی و همچنین روش تطبیق

اطلاعات مقاله

دریافت: ۸ آبان ۱۴۰۱

دریافت متن نهایی: ۲۸ دی ۱۴۰۱

پذیرش: ۲ اسفند ۱۴۰۱

نشر الکترونیکی: ۱ تیر ۱۴۰۲

واژگان کلیدی:

آیات طبی

اعجاز علمی

تفسیر علمی

علوم تجربی

را بر تو نازل کردیم که بیانگر همه چیز و مایه هدایت و رحمت و بشارت برای مسلمانان است»، قرینه لبی (غیر لفظی) دارد که هر چیزی درباره هدایت بشر در قرآن وجود دارد. از طرفی دلالت ظاهر آیه قرآن بر مطالب علوم تجربی باید روشنمند باشد تا تفسیر به رأی رخ ندهد. از مصاديق بارز تفسیر به رأی که موجب تحمیل نظرات بر قرآن می‌شود این است که گفته شود حقائق عینی و ماورای طبیعی مربوط به مسائل محسوس است. مثلاً منظور قرآن از ملائکه‌ای که جان انسان‌ها را می‌ستانند، همان بیماری‌ها است که موجب مرگ انسان می‌شود. نمونه دیگر از تفسیر به رأی اینکه با پذیرش نظریه تکاملی داروینی، هر آیه‌ای که به ظاهر موافق نظریه تکامل است آورده شود و آیات به ظاهر مخالف را به تأویل برنده با نظریه تکامل وفق دهنده.

(۴) بین قرآن و علم بدیهی تعارضی وجود ندارد؛ زیرا قرآن واقعیت‌ها را بیان می‌کند و کار علم کشف واقعیت‌ها است. از طرفی قرآن بارها انسان‌ها را به دانش‌افزایی فراخوانده و محور اولین آیاتی که بر پیامبر (ص) نازل شده، مباحث مربوط به علم است (۷).

(۵) هدایت بهسوی کمال مطلق هدف اصلی قرآن است؛ زیرا «این کتاب برای خارج کردن انسان‌ها از تاریکی به‌سمت نور است» (سوره ابراهیم، آیه ۱) (۸).

برخی از مفسران معیارهای دیگری ذکر کرده‌اند که از اصول برداشت علمی از آیات طبی به حساب نمی‌آیند و اصول عام تفسیری مطرح می‌شوند مثل شرایط مفسر و پرهیز از استقلال در رأی و یا تفسیر به رأی که چون داخل جهت و قیود عنوان بحث نیست از ذکر آنها خودداری می‌شود.

و تحمیل نظریات علمی بر آیات قرآنی، نظریه‌های افراطی شناخته می‌شود. قائلان به این دو روش تا جایی که امکان داشته است از ظواهر قرآنی بهره گرفته و درنهایت دست به تفسیر به رأی و تأویل قرآن زده‌اند. مثلاً از آیه ۸۰ سوره شراء «و إِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينَ»؛ «و هنگامی که بیمار شوم مرا شفا می‌دهد» علم پزشکی را استخراج کرده‌اند (۳). برداشت علمی از آیات طبی قرآن دارای مبانی و اصول خاص تفسیری است که در ادامه اشاره به آنها ضروری می‌نماید.

(۱) پیش فرض «قطعی نبودن برخی از علوم تجربی»: مسلم است که باید تفسیر علمی توسط آن دسته از علوم تجربی رخ دهد که قطعی یا بدیهی است. برخی از علوم تجربی مانند «بیماری‌های واگیردار» قطعی و بدیهی شده‌اند (۵). لکن برخی از نظریه‌های، ظنی و گمانی باقی مانده‌اند که استفاده از نظریه‌های ظنی و گمانی در تفسیر علمی آیات طبی صحیح نیست؛ زیرا نظریه‌های گمانی و ظنی گاهی تغییرپذیرند و نمی‌توان تفسیر علمی قرآن را بر آنها پایه نهاد اما به عنوان راهکار می‌توان این‌گونه مطرح کرد که نظریه‌های ظنی به صورت احتمال پذیرفته شده هستند؛ مثلاً گفته شود شاید

این آیه به فلان مطلب علمی اشاره داشته باشد.

(۲) علوم تجربی به عنوان ابزاری برای فهم و تفسیر اشارات علمی-طبی قرآن پذیرفته شده هستند و در قرآن بیش از ۷۵۰ آیه وجود دارد که به مطالب علمی، طبیعت، انسان و... اشاره دارد که علوم تجربی در فهم آنها راه‌گشای است (۳).

(۳) همه علوم تجربی از ظواهر آیات قرآن استفاده نمی‌شود؛ زیرا آیه ۸۹ سوره نحل «وَ نَرَنَا عَيْنَكَ الْكِتَابَ تَبَيَّنَ لِكُلِّ شَيْءٍ وَ هُدَىٰ وَ رَحْمَةٌ وَ بُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ»؛ «و ما این کتاب

استناد مقاله به این صورت است:

Soleimani S, Fatemi-Amin N. Principles of Scientific Interpretation of the Medical Verses of the Quran. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2023;9(2):1-6. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v9i2.39859>

References

- 1d Mareffat MH. Al-Tamhid fi O'lum al-Qur'an. 3 ed. Qom: Islamic Seminary of Qom; 1989. (Full Text in Arabic)
2. Marrefat MH. al-Tafsir al-Asari al-Jame. 1 ed. Qom: Moassesh Farhangi Entesharati al-Tamhid; 2008. (Full Text in Arabic)
3. Markaz-e Farhang va Maaref Quran. Dayerat al-Maref Quran Karaim .3 ed. Qom: Bustaneketab; 2003. (Full Text in Persian)
4. Yoosefian H. Kalam-e Jadid. 4 ed. Tehran: Samt;

2011. (Full Text in Persian)

5. Soleimani S, Abdoljabbari M, Karamkhani M. A narrative view of communicable diseases: from reality to denial. Islamic Health Sciences. 2021;5(1):25-36. (Full Text in Persian)
6. Esfehani MB. Merat Al-Oghool fi Sharh-e Akhbar Al-Rasool. Tehran: Dar Alkotob Aleslamiyeh; 1984. (Full Text in Persian)
7. Tabarsi F. Majma' al-Bayan fi Tafsir al-Quran. 3 ed. Tehran: Naser Khosro; 1993u(Full Text in Persian)
8. Rezaei Esfehani MA. Daramadi bar Tafsir-e Elmi-e Quran. Qom: Osveh; 1999. (Full Text in Persian)